

Kardos László Szeta

Szép, tiszta és suta történet. Helyenként humoros, néha kicsit szomorú. Mindent egybevetve: bájos. Tucatnyi ágrólszakadt szervezetet alapít, hogy segítse a szegényeket, pénzt, ruhát, iskolaszert, gyerekjátékot, könyvet gyűjtsön nekik, elrendezze ügyeiket a hivatali útvesztőkben, ingyen ügyvédet kerítsen, ha arra van szükség. Egyszerű, szokványos karitás, szabad polgári társadalmakban mindennapos jelenség.

De a história ideje és helye 1979, Magyarország. Szervezetet alapítani tilos, mert a hatalom paranoiás, és nem engedi. Szegények pedig nincsenek, mert létük a hatalom ideológiájával összeegyeztethetetlen. "A Magyarországon állomásozó szegények nem magyarok" - írta később Petri György.

A társadalom túlnyomó többsége belesüppedt a kádári korszak langyos öröklétébe, él, túlél, ki, ahogy tud. Az akkori norma szerinti komoly, józan, megállapodott emberek szemében a Szeta-alapítók marginális figurák, flúgosok, balekok, sikertelenek. Le voltunk sajnálva.

Közösségünknek karizmatikus vezetői voltak: Kemény István és Solt Ottilia. A Szetát Solt Ottilia találta ki, de a történet Kemény Istvánnal kezdődik. A Szeta-alapítók többsége a szociológus Kemény tanítványa volt, akik részt vettek az általa irányított szegény- és cigányvizsgálatokban 1969-72-ben.

Persze minden előzménynek van előzménye. Néhány évtizedig nem volt szociológia, be volt tiltva, burzsoá áltudománynak minősült, amelynek művelése fölösleges és veszélyes. Való igaz, hogy a szociológia mindig magában hordozza a társadalomkritikát vagy legalábbis annak lehetőségét. Az ötvenes években egyszerűen eltörölték.

A hatvanas években komplikáltabb utat választottak: hatalmi szóval életre hívták, létesítettek egy darab szociológiai intézményt, és vezetőjévé kinevezték Rákosi Mátyás utolsó miniszterelnökét, Hegedűs Andrást. Ezután már nem volt megállás. Hiába az óvatos hatalmi manőverezés, a szellemet már kiengedték a palackból. Reformok és ellenreformok sodrában sorra alakultak a szociológia műhelyei, ahol a rendszer apologétái és ügyeskedő karrieristák mellett a szociológia igazi művelői is megjelentek. Mindenekelőtt Kemény István, akinek vizsgálatainak nyomán a társadalom szerkezete és az azt formáló társadalmi folyamatok tisztán, világosan kirajzolódtak. Szellem a legtermészetesebb módon összekapcsolta a tudományos igényességet és a valóság apró rezdüléseire is érzékeny emberi figyelmet. Amit írt és mondott,

üdítően hiteles volt, mentes az ideológiai maszatolástól, a megalkuvó mellébeszéléstől.

Amikor nyilvánvalóvá váltak a társadalomkutatás veszélyei, a hatalomnak valahogy reagálnia kellett. Visszaút nem volt, betiltani már nem lehetett. Érdekes korszak következett. Egyfajta dömpingtaktikára tértek át, hogy mennyire tudatosan, azt ma is nehéz megmondani. Mindenesetre megszorodtak a kutatóhelyek és a kutatók. Ki mennyire alkalmazkodott, annyira számíthatott elismerésre, karrierre vagy sodródhatott a margóra. Divatba jött az üzemi és szervezetszociológia. Minisztériumok, főhatóságok, nagyvállalatok állásokat kínáltak, röpködtek az inputok és outputok, és például Kolosi Tamás - már akkor is a legjobban öltözött magyar szociológus (amúgy hiába, mert a csajok Keményt és Szelényit imádták) - ilyeneket tudott írni: "...a társadalmi szerkezet fejlődésében olyan erős, egymást keresztező hatások érvényesültek, hogy a jelenlegi egyenlőtlenségi rendszert alapvetően sokdimenziós meghatározottság és státus-inkonzisztenciák jellemzik." Ez jól hangzott, és vitán felül tudományos érvényű megállapítás volt. Abszurd és alig felfogható, hogy ezen a nyelven már el lehetett mondani, hogy a társadalomnak vannak tartósan leszakadó csoportjai, és elemezni lehetett az objektív relatív depriváció fogalmát (Ferge Zsuzsa, P. Townsend nyomán), de amikor Kemény István egy akadémiai előadásában egyszerűen azt mondta, Magyarországon élnek szegények, mi, társadalomkutatók nézzük meg, kik ők, hogyan és miből élnek, és hogyan tudnánk segíteni rajtuk, nos, ez az állásába került, és kutatási lehetőségek híján emigrációba kényszerült. Persze azért nagyon is érthető ez a szómágia. A ténylegesen létező, látható, hallható és szagolható szegényekről ne essék szó, ne vegyünk róluk tudomást, a szegénység jelensége - ha egyáltalán - árnyalt és kritikai éltől mentes salonképes kifejezésekkel említettessék, és megszeliített formájában (hátrányos és többszörösen hátrányos helyzetűek stb.) se legyen a társadalmi közbeszéd tárgya.

Iványi Gábor levele, amit a szamizdatként terjesztett Naplóban tett közzé, a Szeta másfajta szellemiségét képviselte: "...a szegénységnek nincs faja, neme, vallása, ideológiai meggyőződése és - sajnos - anyagi bázisa sem. Hogy az egyenlőtlenségért kit terhel a felelősség, arról hosszasan és szellemesen vitatkozhatnánk... Nem eszmecserét javasolunk tehát elsősorban, hanem cselekvésre akarunk buzdítani."

Amúgy a szociológusdömping azzal a következménnyel is járt, hogy a köznép egy idő után megutálta őket. Megutáltatták velük egy évtized alatt. Tanácsitkárok és vállalati üzemvezetők fel lettek világosítva, hogyan viszonyuljanak a falvakban, üzemekben többkilós magnójukkal felbukkanó gyanús figurákhoz. Nem rúghatod ki, mert engedélyük van a kutatásra (tényleg, pecsétetes papírokkal mászkáltunk), de nem kell őket komolyan venni, és ha kellemetlenkednek, ha bármi rendellenest tapasztalsz, csak szóljál nekünk, majd mi helyre tesszük őket.

Kezdetben nyitottan, bár kissé zavartan fogadtak a legtöbb helyen. Mert hivatalosféle, az látszik, papírja is van, ez a kimondhatatlan neve is olyan, mint a szocializmus (lett is belőlünk cucilógus), mégis emberi hangon beszél, olyan rendesebb fajta. A nyolcvanas évek közepén már elborongtunk Lengyel Gabival, hogy a bizalmatlanság lett uralkodó, és haszontalan naplopók lettünk kabarétréfák és párttitkári eligazítások kitartó súlykolása nyomán.

Kemény még befejezhette a kutatásokat időszaki szerződésekkel, de a kutatást lezáró tanulmányokat már gondosan páncélszekrénybe zárták, nem hozták nyilvánosságra.

Munkatársai néha munkához, kutatási lehetőséghez jutottak ("a törvény mindig fölfeslik valahol"), hónapról hónapra kellett szolidáris és jóindulatú kollégáktól megbízásokat kérni. Az is előfordult, hogy álnéven dolgoztunk, az is, hogy a vizsgálatnak volt álneve, azaz a hivatalos cím és a kutatás valódi tárgya nem fedték egymást. Ezért mondom, hogy 1979-ben tucatnyi ágrólszakadt alapította a Szetát. Volt köztünk, aki már nem kapott állást (Solt Ottilia, Nagy András, Lengyel Gabi), voltak, akik nem konfliktusok nélkül, de kutatóintézetben maradhattak, volt saját egyházából kiebrudalt lelkész (Iványi Gábor), szakmailag mindenképp a margón voltunk.

És nyakunkon a rendőrség. Nem úgy kell elképzelni, hogy ez mindennapos gondunk lett volna. Tudtuk, hogy figyelnek, de nem tudtuk, hogy személy szerint kik. És olyan nagyon nem is akartuk tudni. Nem akartunk energiát fordítani arra, hogy kiderítsük a besúgók, rendőrségi hírvivők kilétét. Miért jó az nekünk, ha eluralkodik köztünk a gyanakvás, miért legyünk partnerek egy olyan játszmában, amit nem mi találtunk ki. Persze voltak konspirációra hajlamosabbak köztünk, és olyanok, akik idegenkedtek ettől. És persze voltak helyzetek, amikor nem lehetett nem tudomást venni a rendőrség irántunk tanúsított érdeklődéséről. Akkoriban már az is feltűnést keltett, ha idegenek jelentek meg egy faluban. Nemcsak az unatkozó, kapu előtt üldögélő nénikék, hanem a helyi hatalmasságok számára is. A községi rendőrök rendszeresen igazoltattak, tüzetesen vizsgálták "megbízólevél" feliratú papírjainkat, bekísértek beszélgetésre az őrszobára, majd fejcsóválva elengedtek. Havas Gábor például egy egész éjszakát töltött egy baranyai falu fogdájában, mert a helyi rendőr egyszerűen gyanús idegennek minősítette. A Szeta-alapító nyolcak pedig rendőri figyelmeztetést kaptak, és pénzbüntetést fizettek illegális szervezkedésért.

A manapság előkerülő III/III-as iratokban is nyomát leljük ezeknek az akcióknak, megfigyeléseknek. Két jelentés is szól arról, hogy Solt Ottilia, Havas Gábor és Kôszeg Ferenc Ózdon "szociológiai" felmérést végeztek. Az idézőjel rendőrségi minősítés. Az első jelentés záradéka szerint a városi hatóságok "akadályozó, korlátozó intézkedéseket tesznek, folyamatosan koordinálva a BM III/III. Csoportfőnökséggel". A második jelentés az utasítás végrehajtásáról szól, szerzője egy ezredes, címzettje a miniszterhelyettes elvtárs, tehát ezen a szinten döntöttek arról, hogy valami módon közbe kell avatkozni. A jelentés megállapítja, hogy "nevezettek ózdi tevékenységéhez az engedélyt Havas Gábor hivatalos megbízása biztosította, a Művelődéskutató Intézet megbízása alapján Havas a felelőse az >>Elcígyányosodó kistelepülések<< című kutatási témakörnek, és jogában áll a munkába bárkit bevonni". A legalitás tehát sajnálatosan megállapítást nyert, de ha egyszer beindul az "intézkedélyesség", a szerveket ez nem tántorítja el, igaz, maguk is csak félsikerről számolnak be: "Nevezettek ózdi útjáról a BM III/III. Csoportfőnökség leutazásukat követően értesült. Miután nem volt lehetőségük annak megakadályozására, megszervezték - a megyei állambiztonsági szervvel közösen - hálózati ellenőrzésüket. Mozgásukat, tevékenységüket, kapcsolatépítési törekvéseiket befolyásolni tudták." Hogy ez magyarul és ténylegesen mit jelent - ki tudja. Talán elfordították az útjelző táblákat, műcígyányokat küldtek az útjukba, vagy csupán fontoskodtak létüket igazolandó.

Az én helyzetem kezdettől különös volt. Nemcsak hogy állásban voltam, de ráadásul a Munkaügyi Minisztérium Szociálpolitikai Főosztályán dolgoztam. Ezt a részleget 1972-ben hozták létre, az új gazdasági mechanizmus egyik reformlépéseként, arra készülve, hogy a

piacibbá váló körülmények között erősödni fog az állami szociális tevékenység. Addig a szociálpolitika intézményesen nem létezett az államapparátusban, akkor hirtelen felbukkant, és azt is tervbe vették, hogy az lesz a majdani szociális vagy népjóléti minisztérium magja. De mire a nehézkes állami szervezet létrehozta a főosztályt, az új gazdasági mechanizmus megbukott vezetőivel együtt, Nyers Rezsőt, Fock Jenőt, Fehér Lajost leváltották, Biszku Béla és emberei kerültek előtérbe. A szociálpolitikai főosztály maradt, és valódi funkció nélkül vegetált még tíz évig. Az egész Keménnyel is megbeszélte elképzelését, hogy én erre a helyre bekerülve nyomom követem, netán befolyásolom is a szociálpolitikai reformokat, értelmét veszítette. Nem voltak szociálpolitikai reformok. És nem lett sem népjóléti, sem szociális minisztérium.

A lázas hivatali semmittevés leginkább zagyva nyelvű koncepciók gyártásában és értekezletekben merült ki. Kézenfekvő volt, hogy a mindenkor hivatalokba özőnlő beadványoknak én legyek az ügyintézője, mert ezt az "alja munkát" a törekvő hivatalnok nem szereti, én viszont az adott körülmények között ezt találtam a leghasznosabb időtöltésnek. A helyi szociális ügyintézőknek, tanácsai vezetőknek írott leveleimben a "kérem, szíveskedjen megvizsgálni annak lehetőségét, hogy..." formulával segítek, támogatások, társadalombiztosítási ellátások százait juttattam a kérelmezőknek, kihasználva a minisztériumi pecsét mérsékelten mágikus erejét. Nem volt alkotó tevékenység, gondos mérlegelést sem kívánt, úgy voltam vele, hogy aki segélykérő levelet ír, az bizonyára szükségét szenved.

A Szeta megalakulásával ügyfélköröm kibővült. A Szeta-aktivisták számolatlanul hozták-küldték a kérelmeket elsősorban szociológiai munkájuk helyszínéről. Később már az ország legkülönbözőbb településeiről érkeztek a segítséget kérő levelek. Az előttem heverő pénzes postautalványokon Kunhegyes, Tiszakécske, Merencsény, Lucfalva, Győrtelek, Horka, Nógrádmegyer, Alsózsolca, a szegedi börtön, Nyírlugas, Szatmárcseke, Tata, Turistvándi, Tiszaberek, Ercsi, Nyírcsaholy, Budapest szerepel többek között címzésként, a feladó pedig váltakozva a Szeta, valamelyik Szeta-aktivista, egy idő után pedig álnevek, amikor kiderült, hogy néhány támogatottat zaklattak, mert kapcsolatban állt a Szetával.

Szabolcs-Szatmár megyéből többnyire Iványi Gábor hozta az ügyfeleket, Uszkáról Matolay Magdolna, Nógrádmegyerről Lengyel Gabi. A híres-hírhedt angyalöldi szegénytelepre, a Tripoliszba Solt Ottilia vitt ki, én többnyire ide jártam, és az ercsi cigánytelepre, Savanyúrétre, ahol Havas Gáborral voltunk állandó látogatók. Én naponta annyi időt töltöttem a hivatalban, amennyit muszáj volt, aztán fogtam a Hitachimát, szép nagy darab volt, nem interjú magnó, hanem rádiós, de minőségi példány - és mentem interjúzni valamelyik terepre, ami lehetett a Tripolisz is, de a SOTE-kollégium is, attól függően, hogy a munkám éppen hova szólított. Ha szegénytelepen jártam, a következő napokra gyakran magam írtam a beadványokat magamnak, szépen elbíráltam őket, vagy vittem az illetékeshez (például a méltányossági gyes-kérelmeket), és kollegiális alapon elintéződött a dolog. Mivel az ügyek egy részében a minisztérium küldte az értesítést (máskor a helyi tanács vagy a társadalombiztosítás), az ügyfelek írogatni kezdtek a minisztériumba, mégpedig annak nevére, aki eredetileg felkereste őket. Volt is kalamajka, amikor Iványi Gábor lelkes elvtársnak címezve érkezett levél. De akkor már tudtak szetas tevékenységemről. Egy párttag kollégám elmesélte, hogy őket bizalmasan felvilágosították, hogy mivel is foglalkozom tulajdonképpen. Az illetékesek úgy döntöttek, hogy egyelőre nem alkalmaznak retorziót, legyek csak szem előtt, így legalább tudják, mit csinálók, és így is figyelhetik a Szetát. Kollégánom egyre kelletlenebbül fogadta a tucatszámra hordott

méltányossági gyes-kérelmeket, végül megkért, ne zaklassam őt ezekkel.

Amúgy sokba került nekem, hogy ilyen abszurd módon ragaszkodtak hozzám. Én ugyanis a hivatali jótékonykodás helyett szívesebben választottam volna a főállású szociológiai munkát. Ezt viszont nem engedélyezték. Két alkalommal egyeztem meg egy-egy kutatóhely vezetőjével alkalmazásomról. Mikor már elintézettnek tűnt a dolog, mindkétszer telefont kaptam tőlük, hogy találkozzunk valahol. Ragaszkodtak a nem hivatali helyszínhez. Egy angyalföldi kocsmában és egy kopott presszóban rebegték el, hogy ők ugyan nagyon szívesen dolgoznának velem, személy szerint nagyra becsülnék, de munkahelyük személyzetise a szokásos és formális kontroll során a BM-től azt az információt kapta, hogy az illető ellenzéki, nem alkalmazható.

Ami a szegények leveleit illeti, bizony azok formailag nem voltak tökéletesek. De jellemző Solt Ottilia és a Szeta ismertségére, hogy a legképtelenebb címzésűek is eljutottak hozzá, így például akadt Soltész Offéliának írott levél is, amelyet éppúgy megkapott, mint a Solt Attilának vagy Olliciának szólót, mivel a Szeta szó szerepelt rajta. A ma is meglévő több száz levélből egy tanulságos könyv lenne összeválogatható. Egyszerre derűs és lehangoló olvasmány, és persze nagyon tanulságos. A nyomorba hajló szegénység reménytelenül ismétlődő változatai betegséggel, alkoholizmussal, pénznélküliséggel, deprimáló tárgyi világgal. És a könyörgés kultúrája, az íráshoz nem szokottak nekiveselkedése, elképesztő nyelvi lelemények és esetlenségek kimeríthetetlen tárháza ez a levélhalmaz.

A Szeta szociológusai leggyakrabban szegény- és cigánytelepeken fordultak meg, de nem csak ott. Változatosak voltak társadalomkutató munkánk színhelyei, fővárosi és vidéki nagyvállalatoknál, helyi tanácsoknál, falusi iskolákban és egyetemeken, mezőgazdasági téveszeknél, a legkülönbözőbb társadalmi helyzetű emberekkel interjúztunk. A szetasok tehát nem zárt világban éltek, nem voltunk mániákusak, és a társadalom peremén járva nem kényszerképzeltük, hogy az maga a társadalom. Ilyesféle szellemi eltévelyedést nemcsak a hatalom tulajdonított nekünk, hanem az értelmiség egy része is, amely a maga számára próbálta racionalizálni, hogy miért nem közösködik velünk, miért tart tőlünk távolságot.

A mondottakból talán érzékelhető, hogy a Szeta megalakulása szervesen következett abból a szociológiai munkából, amit Keménnyel elkezdtünk, és emigrálása után nélküle, de közösségként tovább létezve folytattunk.

Az első megbeszélés 1979 novemberében volt Solt Ottilia lakásán. Ő maga két személyhez kapcsolta későbbi visszaemlékezésében az ötlet megszületését. Egy tripoliszi asszonyhoz és Iványi Gáborhoz. Az előbbi egy szomszédja problémájával kereste meg őt, hosszú betegség után táppénzt már nem kapott, rokkantnyugdíjat még nem, a családnak nem volt megélhetése. Erre a tipikus helyzetre kereste Ottilia a megoldást, amikor felöltött benne, hogy az alkalmi segítségnyújtást rendszeressé kellene tenni, és valamilyen szervezeti keretet kellene adni ennek a dolognak. Iványi Gábor már említett levele, amelyben beszámolt arról, hogy a Pestkörnyéki Metodista Egyházközség fiataljai elhatározták a szegények megsegítését, tovább érlelték az elhatározást.

Egy rövid egyoldalas vázlat Ottilia hagyatékából felidézi a novemberi megbeszélés témáit, az ott felvetődő kérdéseket, megfontolásokat. Szó esik a demonstratív funkcióról, a hivatalos

szociálpolitika elleni tiltakozásról, arról a remélt hatásról is, hogy kitartó nyomás révén változhat az állami szociálpolitika gyakorlata. Néhány megjegyzés, félmondat ebből a feljegyzésből: "akármilyen kevés pénz is már tiszta haszon" - "a szegénységgel kapcsolatos téveszmék elosztatása" - "a rétegek közelítése, a társadalmi érzékenység növelése" - összegezve: "egy új szociálpolitika lehetőségeinek és feladatainak felvázolása".

Szó volt természetesen a működés módjáról, a szervezeti formákról is. Dornbach Lojzi elmondta Ottiliának, hogy jogi értelemben alapítvány Magyarországon nem létezik, a szocialista polgári jog eltörölte és a "kötelezettségvállalás közérdekű célra" elnevezésű jogi förmedvényt léptette helyére, aminek lényege, hogy az alapítványszerű működést a tevékenységi kör szerinti illetékes minisztérium engedélyezi és felügyeli. Ilyen feltétellel megkísérelni is fölösleges volt a Szeta politikai és jogi legalizálását. Egy ilyen engedélykéréssel annyit értünk volna el, hogy előre betiltották volna a szervezetet. Felmerült, hogy az előre látható támadásokat a hatalom azok politikai jellegét leplezve valami köztörvényes síkra tereli, csalás, sikkasztás, adakozók megtevesztése stb. Ellenőrző bizottság létrehozását terveztük, ahol az adományozók névsorát letétbe helyezzük.

Ez a novemberi megbeszélés tekinthető a Szeta alakuló ülésének, és a munka elég gyorsan megkezdődött, hiszen a "SZE Könyv T" feliratú iskolai füzetben (90 fillér) az első dátum 1979. december 5. Az első alkalom, amikor összejöttünk, hogy döntsünk az összegyűjtött pénz szétosztásáról.

A "Felhívás Szegények Támogatására" csak a következő év tavaszán íródott, közzétettük a Naplóban, sokszorosítottuk, és több száz példányban jutott el barátokhoz, ismerősökhöz, de terjedt más csatornákon is, és rövid idő alatt ismert lett értelmiségi körökben.

Az említett első alkalommal 8940 forint volt a befolyt adomány a kézzel írott jegyzőkönyv szerint, amely tételesen tartalmazta, hogy ki mennyit gyűjtött, és melyik család mennyit kap, és azt is, hogy a szóban forgó szegény család melyikünk kapcsolata. A jegyzőkönyv alján két aláírás, majd "ellenőrizte: Iványi Gábor". 6900 forint került szétosztásra, a maradék 2040-ről a következő, januári ülésen döntöttünk. Ahogy a felhívásban is közzétettük: "megbeszéléseinket minden hónap harmadik keddjén tartjuk Lengyel Gabriellánál". Címe pedig olvasható volt a felhívást aláíró másik hét személyével együtt, merthogy nyolcan - Havas Gábor, Iványi Gábor, Lengyel Gabriella, Matolay Magdolna, Nagy Bálint, Pik Katalin, Solt Ottilia és Nagy András - jegyezték a felhívást címmel, telefonnal, ami merőben szokatlan eljárás volt, és jelezte, hogy a Szeta nyilvánosan és minden értelemben nyitottan kíván működni.

Gabi lakásán változó létszámban, általában harmincan-negyvenen jöttünk össze, gyakran voltak alkalmi látogatóink vagy olyanok, akik néhány hétig, hónapig vettek részt a munkában. A megbeszélések többórásak voltak. Először összesítettük, hogy ki mennyi pénzt gyűjtött, majd következett, esetenként több fordulóban a pénzosztás és mindennek írásos rögzítése. A természetbeni támogatások egy részéről is ekkor döntöttünk, illetve a különböző technikai kérdések megbeszélésére került sor, azaz ki hol gyűjtött és tárol ruhákat, könyveket, játékokat stb., ki hogyan szállítja, csomagolja és postázza. Szervezeti és tárgyi infrastruktúra nélkül persze mindez elég sok energiát igényelt. Az említett füzet elsősorban a pénzt gyűjtők nevét tartalmazta, és csak ritkán azokat, akik a gyűjtőknek fizettek. A már említett aktív Szeta-tagok

mellett befizetőként vagy gyűjtőként megtalálható itt Malina János, Csalog Zsolt, Ambrus Péter, Csákó Mihály, Nagy Jenő, Győri Péter, Göndör György, Petri György, Krokovay Zsolt, Zsille Zoltán, Kocsis Zoltán, Somogyi Győző, Sulyok Miklós, Kertész Ákos, Magyar Bálint, Bereményi Géza, Vajda Zsuzsa, Szalai Pál, Wessely Anna, Réger Zita, Göncz Árpád, Csongor Anna, Eörsi István, Kőszeg Ferenc, írók, művészek, a demokratikus ellenzék ismert tagjai, de névtelenek is, egyrészt nem ismertek, másrészt név nélkül adakozók, akik az ügyet támogatták, de azt nem akarták, hogy nevükkel egy szervezkedés kapcsán a hatóság találkozzon. Persze a névtelen adakozásnak más motívuma is lehetett.

A pénzért, egyéb adományért, ügyvédi segítségért személyesen megkeresettek reakciója igen változatos volt. Csodálkozás, idegenkedés, zavarodottság a képtelennek tűnő ötletet hallva, ellenséges elutasítás, mérsékelt szimpátia, teljes azonosulás az üggyel - mindegyikre akadt példa. Engem személy szerint a racionális érveken alapuló elhárítás bosszantott, mert csak a gyávaság és kényelmesség leplezését láttam benne. Ilyen volt a valóban csekély összegre történő hivatkozás, aminek a képtelensége könnyen belátható, hiszen ezen az alapon minden segítségnyújtás hiábavalósága kimutatható. A "hálót adj, ne halat" örökzöld baromsága a mindenkorai gazdagok és jólétben élők intellektuális kibúvója a szolidaritás gesztusai alól. Annyi bizonyos, hogy kitartást és szívósságot igényelt a szetázás, a minden látványosságot nélkülöző hétköznapi munka is, és az a törekvésünk, hogy a társadalmi érdeklődést felkeltsük és ébren tartjuk. Ez utóbbi jegyében több művészeti akció kapcsolódott a Szeta történetéhez. Kocsis Zoltán hangversenyét Malina János zenetörténeti előadásával párosítva 1980 szeptemberében a rendőrség megakadályozta, a tervezett helyszín környékét megszállták, a bejáratot lezárták, és a szép számban összegyűlt tömeget hazaküldték. A jótékonyági koncert elmaradt.

Szűkebb körben ugyan, de sor kerülhetett Eörsi István, Dalos György és Konrád György felolvasóestjeire. Az alkalmankénti 6-10 ezer forint bevétel a Szeta kasszáját gyarapította. A legnagyobb hatású művészeti rendezvény kétségtelenül a képzőművészeti aukció volt '80 decemberében. Hosszas alkudozás után kerülhetett rá sor. Nagy András még egykori egyetemi társát, a pártközpontos Bereczky Lórándot is felkereste, és egyezkedtek az aukció megrendezésének feltételeiről. Kb. 100 művész 200 kiállítási tárgya szerepelt a katalógusban. Barcsay Jenő, Bálint Endre, Balla Margit, Egyed László, Galántay György, Gyarmathy Tihamér, Keserű Ilona, Kő Pál, Lugossy László, Maurer Dóra, Melocco Miklós, Nádler István, Somogyi Győző, Szemadán György, Váli Dezső nevét említem kiragadott példaként.

A bevétel is jelentős összegnek számított akkoriban. Az összegyűlt 150 ezer forintról egy bizottság döntött, és végül egy szegény család számára sikerült házat venni ebből Nógrád megyében.

Több szempontból is nyugösebb volt az irodalmi antológia megjelentetése, amelynek eredetileg tervezett címe Pilinszky János nyomán A mélypont ünnepélye lett volna. A szervezés 1981-ben kezdődött. Az írókat, költőket egyenként más-más Szeta-aktivista kereste meg, és kérte fel, hogy jótékony céllal ajánlják fel egy-egy művüket. Irodalmi és grafikai gyűjtemény volt a tervezett kiadvány, és a grafikusok készséggel adtak egy-egy lapot a kötethez. Kőszeg Ferenc felkérő levelet írt, amely postán is eljutott a felkért személyekhez. Egy tisztán irodalmi antológia látszólag politikai szempontból is teljesen ártalmatlan ügy, de a cenzúra időszakában merész tervnek számított, és ezt igazolta az írók, költők reagálása is. Ahogy Kőszeg Ferenc bevezetője

utalt rá, nem az egyértelmű elutasítás volt a jellemző, hanem a töprengés, a mérlegelés. Ő maga például Illyés Gyulával próbálkozott, a jelen lévő Kodolányi Gyula támogatta az ötletet, Illyés Gyuláné Flóra ellenezte, az író kitérő választ adott, végül nem szerepelt a kötetben. Mándy Iván sem, aki később egy bájos novellában megírta a történetet a Szeta nevének említése nélkül. Hogy őt felkereste egy fiatal lány ez ügyben, és ő mennyire feszengett. Az írás hangvétele ironikus a mozgalmi típusú akcióval szemben, önironikus saját maga habozását illetően, és egyértelmű beismeréssel zárul: egyszerűen gyáva voltam.

Nem szerepeltek az újhholdasok. Nemes Nagy Ágnesék harmincévi tiltás után jelenhettek meg ezen a néven, volt mit kockáztatniuk. Csoóri Sándor és Csurka István talán akkor is épp egy folyóirat indítása ügyében tárgyaltak a hatalommal, de nekik elvi fenntartásaik is voltak, a hazai szegénység problémáját - ha az egyáltalán létezik - alárendelték az erdélyi magyarság számukra sokkal fontosabb kérdésének. A helyzetet nehezítette, hogy a hatalom tudott a készülő antológiáról, és megtette a maga lépéseit. Egyrészt kétszer le is csaptak, és elkoboztak kéziratokat, illetve a második alkalommal már az antológia teljes szedését is. Mivel így listájuk volt a lehetséges szerzőkről, igyekeztek azokat lebeszélni, behívták, alig burkoltan fenyegették őket, és azt is előadták, hogy a Szeta félrevezeti őket, nem jótékonyági kötetről van szó, hanem politikai propagandáról. Néhányan ennek hatására visszavonták írásukat. Az antológia eredetileg is alacsonyra tervezett 300-as példányszáma végül alig 100-ra apadt, és kb. 50 szerző szerepelt benne, többek között Konrád György, Mészöly Miklós, Gyurkovics Tibor, Jékely Zoltán, Hervay Gizella, Kiss Benedek, Karinthy Ferenc stb. Bemutatására 1983 februárjában került sor, a címe pedig Feketében lett. Példányai ma már alig fellelhetők, egy részük rendőrségi raktárban porosodhat.

A Szeta történetét talán majd megírja valaki, részletesen tárgyalva a most csak felvillantott mozzanatokot vagy az itt nem is említett történéseket, például a lengyel gyerekek nyaraltatását. Amúgy többen párhuzamot láttak a lengyel Szolidaritás és a Szeta akciói között, Adam Michnik például a Szetáról értesülve azt mondta, "nálunk is így kezdődött".

A történetek, mint tudjuk, más-más fordulatot vettek. A Szolidaritás hatalmas, birodalmat rengető mozgalommá vált, a Szeta szerényebb léptékű példázata a polgári tisztességnek. Soha senki nem gondolta, hogy egy ilyen szerveződéssel a szegénység felszámolható vagy akárcsak jelentősen csökkenthető. Ma úgy tudjuk, hogy amíg világ a világ, vannak és lesznek szegények (és persze gazdagok), de az is valószínű, hogy mindig vannak és lesznek, akik szólnak és tesznek a szegénység ellen, akár a hatalommal és az uralkodó társadalmi közérzettel is szembefordulva, ami által, így utólag, a pátosz kétes szelleme lengi körül ezt a valójában kedélyes történetet.

Észrevételeit, megjegyzéseit, kérjük, küldje el postafiókunkba: beszelo@c3.hu